

THE AFFIRMATION OF IDENTITY THROUGH INTERCULTURAL EDUCATION IN THE CONTEXT OF CONTEMPORARY SOCIETY

Cristian Stan, Assoc. Prof., PhD, "Babeş-Bolyai" University of Cluj-Napoca

Abstract: In the context of globalization one of the most frequent phenomena that characterize the contemporary society is that of the workforce immigration. In most cases children accompany their parents, which requires school attendance in learning institutions where the teaching language is other than the native language. Contrary to appearances, this situation generates difficulties not only for the immigrant student but also for the teachers working in the specific institution. Confronted with the situation of teaching in heterogeneous classes, from a linguistic and cultural point of view, the teacher needs adequate support on behalf of the school board. The manner in which management is carried out in schools where the linguistic and cultural pluralism is a reality influences decisively the quality of the educative process.

Keywords: multiculturalism, intercultural education, stereotype, self-identification, hetero-identification.

Fenomenul educațional în general și educația interculturală în special reprezintă una dintre cele mai importante pârgii de restructurare a societății românești în vederea angrenării cu succes a acesteia în procesul deosebit de complex al integrării europene. Confruntată cu tensiunea dintre național și internațional ca tendință globală, evoluția societății contemporane poate urma, în condițiile absenței unor demersuri instructiv-formative eficiente, traiectorii greu previzibile, cu consecințe uneori nefaste și aproape imposibil de estimat. În vederea evitării apariției unor astfel de situații se impune acordarea unei atenții speciale locului și rolului deținut de educația interculturală în cadrul sistemului de învățământ și a societății în ansamblul său.

Multă vreme conceptele de multiculturalism și interculturalitate, de educație multiculturală și educație interculturală au fost considerate ca fiind perfect sinonime. Practica educativă a reliefat însă faptul că cele două sintagme anterior menționate au ca referențial zone de realitate distincte.

Multiculturalismul are în vedere simpla recunoaștere a existenței varietății culturale a societății contemporane și se referă la totalitatea demersurilor întreprinse în sensul conservării și valorizării individuale și adeseori individualiste a acestei varietăți, respectiv a diferențelor ce caracterizează diversele arealuri culturale. Din această perspectivă educația multiculturală ar avea rolul de a permite fiecărei culturi în parte să-și promoveze, prin intermediul unor acțiuni instructiv-formative adecvate, valorile și specificul cultural propriu. Altfel spus, educația multiculturală implică o restructurare a fenomenului educațional în sensul multiplicării activităților pe care acesta le subsumează în funcție de tipologia variatelor identități culturale specifice unei anumite societăți.

Reproșurile aduse multiculturalismului în general și educației multiculturale în special se referă cu precădere la faptul că, prin intermediul activităților puse în joc, aceasta asigură doar perpetuarea, în cadre strict izolate, a identității socio-culturale proprii unui anumit grup, ignorându-se astfel posibilitățile de depășire a barierelor lingvistice sau culturale care separă diversele comunități.

Realizarea unei educații de tip strict multicultural promovează, în ultimă instanță, doar diferențele existente între diversele culturi și identitatea culturală specifică fiecăreia dintre comunitățile ce compun o anumită societate. Acest fapt poate contribui în anumite circumstanțe, în ciuda idealurilor educaționale promovate, la accentuarea ostentativă a diferențelor dintre respectivele comunități sau chiar la apariția unor raporturi de tip antagonic între culturile acestora.

Un exemplu elocvent în acest sens este reprezentat, printre altele, de fenomenul afrocentrismului, fenomen înregistrat la nivelul unora dintre sistemele educaționale contemporane. Promovarea unilaterală prin intermediul educației a valorilor civilizației africane și a aportului adus în planul cunoașterii de către reprezentanții acestei culturi a determinat în anii 1970-1980 apariția la nivelul societății americane a unor orientări care, având ca suport elemente ca faptul că apariția omului s-a produs pe continentul african sau că primele lucrări de medicină și astronomie sunt de sorginte africană, promovează superioritatea absolută și incontestabilă a acestei culturi și civilizații în raport cu oricare alta.

Fenomenul afrocentrismului reprezintă astfel un exemplu ilustrativ pentru situația în care un demers educațional proiectat inițial pentru armonizarea raporturilor dintre două culturi poate sfârși prin a produce rezultate contrare scopurilor care l-au animat. Acest fapt a determinat reconsiderarea conținutului și semnificației conceptelor de multiculturalism și educație multiculturală și optarea într-o tot mai mare măsură pentru promovarea perspectivei interculturaliste și a educației de tip intercultural.

Recursul la educația de tip intercultural a fost determinat în principal de caracteristicile societății contemporane, respectiv de accentuarea caracterului democratic al organizării sociale, de gradul ridicat de mobilitate individuală, de cultura postmodernă centrată pe individ și pe individualism și nu în ultimul rând de numărul mereu în creștere al celor care emigrează din țara de origine în zone și arealuri culturale, uneori radical diferite în raport cu specificul culturii natale.

Formată într-o anumită matrice culturală, persoana care emigrează se vede pusă în situația de a face față diverselor solicitări reclamate de către noua cultură. Fenomenul grupării emigranților de aceeași etnie, rasă sau religie și organizarea progresivă a acestora în comunități mai mult sau mai puțin extinse a atras într-o măsură din ce în ce mai mare atenția populației majoritare asupra acestei stări de fapt. Această situație a determinat autoritățile din mai multe țări să solicite organizarea și derularea unor programe și demersuri educative în măsură să faciliteze adaptarea acestor persoane sau comunități la specificul culturii de adopție.

Un prim pas întreprins în acest sens a fost promovarea multiculturalismului și implicit a educației multiculturale dar s-a dovedit că prin intermediul acestor demersuri nu se poate asigura decât conservarea, în spiritul democrației, a identității culturale, etnice, religioase sau rasiale a acestor comunități. Altfel spus, perspectiva multiculturală cu privire la fenomenul educațional se reduce în esență la proiectarea și organizarea unor demersuri instructiv-formative adecvate specificului, etnic, religios sau rasial al fiecăreia dintre comunitățile minoritare. Deși important, acest fapt s-a dovedit însă a fi, așa după cum a dovedit orientarea afrocentristă, total insuficient și neproductiv din perspectiva asigurării unei integrări echilibrate a acestor comunități în spațiul existenței culturale al țării de adopție. Conștientizarea limitelor sistemului de educație multicultural a determinat plasarea eforturilor

instructiv-formative întreprinse în direcția asigurării unei conviețuiri armonioase a comunităților minoritare cu majoritatea sub egida perspectivei interculturale.

Spre deosebire de multiculturalism și de educația multiculturală, orientarea interculturalistă și implicit educația interculturală propun o perspectivă proprie asupra raporturilor dintre diversele culturi, perspectivă axată cu precădere pe promovarea valorilor și specificului oricărei etnii, rase sau religii în contextul mai larg al valorilor universale și pe evidențierea posibilităților concrete de transgresare a granițelor care definesc specificul diferitelor arealuri culturale. Criticile aduse educației interculturale au în general la bază abordări unilaterale ale acestei dimensiuni a educației și se concentrează în două planuri distincte. Pe de o parte sunt avansate obiecții cu privire la faptul că prin valorizarea diferențelor și prin evidențierea unor caracteristici culturale individuale definitive, până atunci implicite, s-ar putea potența involuntar prevalența acestora și implicit discriminarea culturală sau chiar segregacionismul.

A doua categorie de critici se referă la faptul că promovarea educației de tip intercultural ar conduce la atenuarea specificului diverselor culturi într-o asemenea măsură încât apariția relativismului cultural ar deveni inevitabilă. Considerăm că, prin specificul său, educația interculturală își propune să evite atât dizolvarea și asimilarea culturilor minoritare de către cele majoritare cât și atomizarea societății respective ca întreg, atomizare ce s-ar putea produce ca urmare a ignorării sau tratării cu indiferență a eventualelor tendințe culturale centrifuge ale comunităților minoritare.

Educația interculturală, în calitatea sa de dimensiune a fenomenului educațional contemporan, se întemeiază în realizarea sa pe luarea în calcul a mai multor premise teoretice fundamentale. Prima dintre acestea se referă la faptul că diversitatea culturală, indiferent de natura sa etnică, rasială sau religioasă, reprezintă pentru orice societate un câștig spiritual în condițiile în care sunt descoperite și transpuse în practică modalitățile optime de valorizare prin reciprocitate, sub semnul universalității, a acestei pluralități axiologice. Avem în vedere în acest context faptul că educația interculturală se dorește a fi mai mult decât o educație de tip compensator destinată imigranților. Prin intermediul educației interculturale devine posibilă permeabilizarea barierelor ce separă diversele culturi, etnii, rase sau religii, fapt ce poate contribui în mod semnificativ la îmbogățirea și vitalizarea reciprocă a culturilor aflate astfel în contact.

A doua premisă pe care se întemeiază educația de tip intercultural are în vedere faptul că la nivelul societății umane nu poate fi realizată o segregare sau o ierarhizare a culturilor în termeni de culturi majore și culturi minore ci doar o clasificare a acestora în culturi majoritare și culturi minoritare. Altfel spus este ilicită și nefondată extrapolarea mărimii statistice unei anumite comunități la nivelul culturii pe care aceasta o promovează. Acceptarea faptului că nu există culturi majore și culturi minore ci doar culturi majoritare și culturi minoritare reprezintă una dintre condițiile fundamentale atât în ceea ce privește eliminarea atitudinilor de “aroganță culturală” cât și relativ la deschiderea unor canale de comunicare autentice între diversele arealuri culturale.

O altă premisă a educației interculturale este reprezentată de necesitatea de a soluționa de o manieră optimă problema raportului dintre integrare și asimilare. Conform perspectivei propuse de educația interculturală între cultura majoritară și cea minoritară trebuie să fie instituite relații de biunivocitate comunicațională, de integrare reciprocă și transfer axiologic.

Procesul de asimilare presupune în esență disoluția în timp a identității culturale native a comunității minoritare și dobândirea prin împrumut de către aceasta a identități culturale specifice comunității majoritare, identitate care adesea este exterioară și străină în raport cu tradițiile proprii ale minorității respective. Spre deosebire de asimilare, integrarea culturală presupune întreprinderea unor acțiuni convergente destinate, pe de o parte, conservării identității culturale a comunității minoritare iar pe de altă parte, îmbogățirii acesteia prin libera asumare și interiorizare a unor valori și principii aparținând culturii de adopție. Eficiența educației interculturale depinde în mare măsură, alături de premisele anterior enunțate, de înțelegerea corectă și exactă a raporturilor ce urmează a fi instituite între identitatea și alteritatea culturală.

Punctul de pornire în construirea oricărei identități naționale, etnice, religioase etc. este reprezentat de comparația diferențiată cu un altul (individ sau comunitate), cu alteritatea în general. Deși firesc, acest proces poate induce consecințe negative în ceea ce privește relațiile dintre diversele culturi. Ne referim în acest context la situația în care comparația diferențiată îmbracă forma unor valorizări de tipul evidențierii ostentative și provocatoare a calităților propriei identități culturale, concomitent cu sublinierea de tip depreciativ a curențelor culturii luate ca reper și referențial de comparație.

Din această perspectivă educației interculturale îi revine sarcina de a evidenția și limita riscurile pe care le implică construirea identității culturale de sine prin raportarea negativă, sau chiar jignitoare și denigrativă, la adresa alterității culturale luate ca termen de comparație și nu prin valorizare pozitivă, prin identificarea obiectivă a propriilor calități.

Ideea principală care derivă din acest context este aceea că prin intermediul educației interculturale devine posibilă conceperea și înțelegerea propriei identități culturale ca fiind complementară și nu opusă celei promovate de alteritate, că valorilor asumate și promovate în cadrele unei anumite culturi le corespund, sub forme uneori diferite, repere axiologice similare.

Premisa raportării corecte și obiective a propriei identități culturale la identitatea culturală a alterității implică acceptarea posibilității de a stabili și iniția raporturi comunicaționale funcționale între diversele culturi. Astfel, contrar tezei avansate de către Spengler, care acreditează ideea caracterului monadic al culturilor și a concepției acestora ca entități perfect închise și izolate comunicațional una în raport cu cealaltă, educația interculturală este fundamentată tocmai pe premisa permeabilității culturale și a potențialului creator al interacțiunilor dintre diversele culturi.

Sintetizând putem afirma că apariția și existența educației interculturale este intrinsec legată de manifestarea în cadrul societății contemporane a unei diversități culturale, etnice, religioase sau rasiale iar principalul său obiectiv este de a evita, prin mijloace specifice, transformarea acestei diversități în surse generatoare de tensiuni și conflicte între comunitățile minoritare și majoritate. Analiza corelatelor socio-culturale ale redimensionărilor societății contemporane conduce la constatarea că în prezent ne confruntăm nu cu simple schimbări ale structurilor identitare anterioare ci cu un fenomen de tranziție globală ce presupune regândirea de ansamblu a raporturilor interacționale existente între diversele culturi în general și între majoritate și comunitățile minoritare în mod special. Constatăm astfel la nivelul structurilor societății contemporane atât manifestarea pe scară largă a preponderenței diversității în raport

cu unitatea și identitatea cât și accentuarea relațiilor de preferențialitate dintre indivizii și grupurile prezentând caracteristici asemănătoare.

În aceste condiții, în absența unor inițiative educaționale adecvate, procese normale cum sunt heteroidentificarea (*actul în urma căruia un individ este încadrat de către membrii comunității în care trăiește într-un anumit grup*) sau autoidentificarea (*ansamblul acțiunilor prin care individul se definește pe sine însuși ca aparținând unei anumite comunități*) pot fi considerate ca având conotații negative, jignitoare și finalități pur segregacioniste.

Studiile realizate la nivelul societăților caracterizate de o diversitate culturală, religioasă, etnică sau rasială accentuată au evidențiat faptul că excluderea educației interculturale din repertoriul dimensiunilor fenomenului educațional conduce la apariția unor manifestări nedorite. Ne referim în acest context, spre exemplu, la posibilitatea de apariție la nivelul majorității a unui sentiment de afront general și de sfidare, sentiment generat și pus în joc de către atitudinile inadecvate ale minorității sau la așa numita psihoză opresiunii sau chiar a minoritarismului voluntar care se poate instala nivelul minorității.

Psihoza opresiunii se definește ca fiind o suprasensibilitate la discriminare, suprasensibilitate ce are drept rezultat imaginarea discriminării în condițiile în care aceasta de fapt nu există. Percepția deformată a raporturilor existente între majoritate și comunitatea minoritară și imaginarea discriminării sunt elemente în măsură să inducă perturbații majore la nivelul societății în ansamblul său. Minoritarismul voluntar este unul dintre mecanismele cu caracter profund malign ale societăților contemporane, mecanism prin intermediul căruia elitele conducătoare ale minorităților etnice, rasiale sau religioase generează și chiar impun acestora, de o manieră explicită sau implicită, asumarea unei atitudini segregacioniste și a unui comportament de tip minoritar. Psihoza opresiunii și minoritarismul voluntar sunt doar câteva dintre consecințele nefaste ale ignorării complexității raporturilor instituite între cultura majoritară și cea aparținând comunităților minoritare iar educația interculturală reprezintă una dintre soluțiile posibile ale acestor probleme.

Apariția educației interculturale este expresia faptului că societatea contemporană conștientizează într-o măsură tot mai mare dimensiunea sa multiculturală iar rezultatele acestui proces nu întârzie să transpară în diversele planuri ale existenței socio-umane. Astfel, educația interculturală nu este produsul unor speculații de factură teoretică ci o consecință firească a manifestării diversității culturale actuale.

O primă prioritate a educației interculturale este legată de funcția sa identitară, de asigurarea unei construcții corecte și oneste în același timp a identității de sine a diverselor grupuri sau comunități culturale. Orice astfel de comunitate dispune de un set de credințe și opinii cu privire la atributele și calitățile care definesc specificul și identitatea acesteia. Evaluările și aprecierile membrilor unei comunități cu privire la trăsăturile și particularitățile sale definitorii poartă numele de autostereotip (Cucos, C., 2005). Variabilitatea individuală în interiorul acestei comunități de referință, deși acceptată, nu pune în pericol integritatea autostereotipului ca imagine de ansamblu asupra atributelor considerate ca fiind esențiale ale acesteia. În fapt este vorba despre existența unei anumite toleranțe a membrilor comunității cu privire la abaterile unora dintre componenții acesteia de la imaginea generală auto-atribuită.

Imaginea rezultată ca urmare a evaluării trăsăturilor și caracteristicilor specifice membrilor altor comunități poartă numele de heterostereotip. Practic este vorba despre extrapolarea și proiectarea, adeseori nediferențiată și părtinitoare, a însușirilor pozitive sau

negative considerate a reprezenta specificul grupului respectiv la nivelul fiecăruia dintre persoanele care îl compun.

Dacă în cazul autostereotipului funcționează cu precădere atribuirea internă pozitivă, acesta reunind predominant calități, în ceea ce privește heterostereotipurile, acestea sunt elaborate în majoritatea cazurilor pe baza atribuirii externe negative și reliefează de regulă defectele și însușirile negative ale grupului la care se face referire. Educației interculturale îi revine astfel sarcina de a ajuta elevii să înțeleagă conținutul și mecanismele formării diverselor stereotipuri culturale, etnice, rasiale sau religioase. Obiectivul prioritar în acest context este reprezentat de conștientizarea de către elevi a caracterului subiectiv al mecanismelor generatoare de stereotipuri și de dezvoltare a capacității acestora de a judeca obiectiv diversele comunități existente, evitând capcana valorizărilor facile pe baza variatelor stereotipuri vehiculate.

O altă prioritate a educației interculturale, care ține preponderent de sfera politicului, este reprezentată de asigurarea la nivelul celor care se educă a unei duble loialități: pe de o parte a loialității față de cultura, tradițiile și valorile specifice comunității de apartenență iar pe de altă parte a loialității în raport instituțiile statului și cu valorile universale ale democrației. Din această perspectivă educația interculturală are rolul și menirea de a facilita atât cultivarea propriei identități culturale cât și coexistența armonioasă, în spiritul valorilor democratice, a comunităților minoritare cu populația majoritară. Alături de funcțiile anterior prezentate, educația interculturală deține un rol important și în ceea ce privește integrarea non-contradictorie și complementară a valorilor autentice promovate de către diversele comunități minoritare în spațiul axiologic al majorității și al acestuia în contextul valorilor universale ale omenirii. Prin funcția sa integrativă, educația interculturală potențează astfel o dublă deschidere axiologică: de la valorile universale și naționale înspre specificul valorilor particulare și individualizante ale diverselor comunități minoritare și de la nivelul culturii și valorilor naționale înspre nivelul universalității axiologice.

Educația interculturală implică, datorită specificului său, certe valențe de ordin cognitiv și moral. Funcția cognitivă promovată de educația interculturală se materializează cu precădere la nivelul încurajării deprinderii elevilor de a analiza obiectiv diversele fapte sau evenimente, de a pune în joc strategii de cunoaștere și înțelegere a istoriei și culturii bazate pe informații și date certe, strategii situate astfel dincolo de limitele stereotipurilor de acțiune sau gândire. Funcția morală a educației interculturale derivă din prezentarea nepărtinitoare a unor evenimente, fapte sau personalități aparținând istoriei naționale sau universale, caracterizate de o înaltă ținută etică. Valorificarea potențialului etic al conținutului diverselor culturi permite oferirea unor modele dezirabile de comportament și stimularea capacității de valorizare morală a elevilor.

Sintetizând, putem spune că educația interculturală are ca priorități fundamentale modelarea personalității umane în sensul înțelegerii, acceptării și valorizării personale a diferențelor culturale, etnice, religioase sau rasiale și în același timp, formarea și dezvoltarea competenței sociale interculturale, înțelegerea și capacitatea de a interacționa adecvat cu persoanele aparținând altor culturi, etnii, rase sau religii. Deși educația interculturală a apărut inițial ca fiind o posibilă soluție în raport cu dificultățile apărute în procesul școlarizării copiilor imigranți, în prezent aceasta a depășit cu mult cadrele respectivului context. În prezent a devenit evident faptul că, (cf. Dassen, P., Perregaux, Rey, M., 1999, p. 38-39),

educația interculturală nu este o educație compensatorie pentru străini, nu este o nouă disciplină școlară și nu se identifică cu cursurile de limba și cultura de origine pentru elevii imigranți.

Afirmația potrivit căreia educația interculturală nu este o educație compensatorie pentru străini se bazează pe datele unor cercetări concrete, care au demonstrat faptul că în societățile multiculturale problemele de factură educațională nu sunt ale elevilor imigranți care nu se pot adapta noilor realități culturale ci ale instituțiilor de învățământ care se dovedesc prea puțin capabile să se adapteze diversității culturale și să ofere elevilor un suport adecvat în însușirea limbii și culturii țării de adopție.

Educația interculturală nu este o nouă disciplină școlară deoarece, așa după cum precizează autorii citați anterior, educatorul care practică o pedagogie de tip intercultural va promova, la toate obiectele de studiu, o atitudine deschisă înspre valorizarea diferențelor culturale, evitând stereotipiile și va profita de prezența elevilor de origini diferite pentru a revaloriza cultura lor de origine în contextul culturii de adopție și pentru a-i sensibiliza pe ceilalți la tot ceea ce înseamnă și reprezintă diversitatea culturală. Educația interculturală nu se confundă, potrivit opiniei aceluiași autori, cu cursurile de limba și cultura de origine a elevilor aparținând comunităților minoritare deoarece simpla promovare a acestora, chiar dacă asigură conservarea identității culturale a respectivelor comunități, nu conduce și la necesara permeabilizare a granițelor ce separă cultura majoritară de culturile comunităților minoritare.

Educația interculturală include în structura sa (Ciolan, L., 2000) mai multe dimensiuni intercorelate: mișcarea interculturală, curriculumul intercultural, procesul instructiv-formativ de tip intercultural și nu în ultimul rând, angajamentul intercultural. Mișcarea interculturală este concentrată pe asigurarea egalității șanselor educaționale și pe echitatea între diversele grupuri socio-culturale, urmărindu-se încorporarea și valorificarea prin educație a diversității culturale existente, fără ca aceasta să însemne diminuarea atenției acordate culturii majoritare sau coborârea standardelor de excelență academică ale școlii ca instituție.

Curriculumul intercultural, în calitatea sa de dimensiune a educației interculturale, presupune valorificarea prin intermediul conținuturilor instructiv-formative vehiculate a valorilor, istoriei și contribuției diferitelor comunități culturale, religioase, etnice sau rasiale la devenirea și dezvoltarea unei societăți și culturii de adopție.

Referindu-se la aceste aspecte, James Bank, (Moscovici, S., 1998), distinge patru niveluri de structurare a curriculumului:

- Nivelul 1: Atașarea în mod discret a unor elemente culturale diferite, modele ficționale (personaje de roman sau poveste) și trimiteri la evenimente culturale;
- Nivelul 2: Îmbogățirea sistematică a conținuturilor, păstrându-se structura curriculară originală, prin adăugarea de noi secvențe de conținut, noi concepte, teme sau perspective teoretice specifice altor culturi;
- Nivelul 3: Transformarea structurii curriculumului, pentru a permite elevilor analiza adecvată a unor concepte, evenimente, sau teme din perspectiva diverselor comunități culturale;
- Nivelul 4: Abordarea acțională a unor situații conflictuale sau potențial conflictuale, elevii propunând variante pentru rezolvarea unor probleme socio-

culturale acute, legate de diversitatea culturală, etnică, rasială sau religioasă, sau acționând înspre facilitarea soluționării acestor probleme;

În acest context o atenție deosebită se va acorda elementelor curriculumului ascuns, respectiv acelor cunoștințe, teorii sau atitudini care apar ca derivate ale curriculumului explicit și care pot determina efecte contrare politicii educaționale de tip intercultural.

Procesul educației interculturale se referă la utilizarea variatelor situații instructiv-formative pentru a dezvolta capacitatea elevilor de a înțelege diferitele culturi, de a accepta și aprecia diferențele care apar între indivizii aparținând diverselor comunități culturale. Similitudinile și diferențele existente între diverse culturi vor fi prezentate elevilor de o manieră care să conducă la posibilitatea apariției dialogului intercultural autentic.

Angajamentul intercultural urmărește transpunerea constantă a filosofiei interculturale în comportament intercultural efectiv. Simpla cunoaștere a principiilor interculturalismului și a reglementărilor legale în vigoare, deși importante, nu sunt suficiente pentru a asigura manifestarea unor raporturi și relații corecte între majoritate și comunitățile culturale, etnice, religioase sau rasiale minoritare. Datorită acestui fapt educația interculturală este chemată să asigure angajarea progresivă și sistematică a elevilor în activități practice concrete de valorizare adecvată a diferențelor culturale existente la nivelul societății respective.

În esență, demersurile subsumate educației interculturale vizează stabilirea unor raporturi echitabile, fondate pe valorile democrației, între majoritate și diversele comunități minoritare, urmărindu-se eliminarea fenomenelor de etichetare stereotipă negativă, de marginalizare sau discriminare. Din această perspectivă profesorii trebuie să ajute elevii în înțelegerea exactă a conținutului conceptului discriminare și a consecințelor nefaste ale comportamentelor de tip discriminativ. Literatura de specialitate consideră discriminarea ca fiind tratarea favorabilă (discriminare pozitivă) sau nefavorabilă (discriminare negativă) a unei categorii de persoane, atitudine care nu are legătură cu caracteristicile obiective sau activitatea reală a acestora.

Originea unor astfel de comportamente discriminatorii este legată de receptarea subiectivă și distorsionată a realității datorită existenței anumitor stereotipii. Stereotipiile sunt definite ca generalizări nepermise ale unor experiențe concrete prin prisma reprezentărilor colective ale grupului de apartenență, rezultând astfel ansambluri de prejudecăți cu privire la caracteristicile pozitive sau negative ale unei anumite comunități culturale. Prejudecățile astfel formate sunt relativ constante în timp și puțin sensibile la experiențele concrete care le contrazic, astfel încât subiectul va fi receptiv doar la acele aspecte sau manifestări care sunt conforme cu prejudecata sau stereotipia deja asumată.

Strâns legată de existența prejudecăților, discriminarea negativă poate îmbrăca forme diferite, oscilând între evitarea cu caracter pasiv, verbalizarea negativă și discriminarea activă care poate degenera în acte de violență. Indiferent de forma în care se produce, discriminarea reprezintă un fenomen negativ și are invariabil drept consecință marginalizarea unei anumite comunități sau a unui întreg segment al societății (Stan, C., 2001).

Educația interculturală de tip școlar se va axa, din această perspectivă, pe ajutarea elevilor în conștientizarea mecanismelor care conduc la apariția stereotipiilor și a prejudecăților, pe demonstrarea practică, prin intermediul exemplelor, a lipsei de temei a anumitor prejudecăți și pe favorizarea formării unor atitudini pozitive în raport cu diversitatea culturală, etnică, religioasă sau rasială ce caracterizează societatea respectivă.

Repertoriul strategiilor și mijloacelor aflate la dispoziția profesorului dispus să practice o pedagogie interculturală este deosebit de variat, incluzând, (cf. Cowen, R., 1996), elemente ca:

- îmbogățirea lecțiilor cu date și informații despre cultura și istoria diverselor comunități care constituie prezentul unei anumite societăți, insistându-se pe dimensiunile de convergență ale acestora;
- utilizarea comparațiilor în descrierea și analizarea diverselor culturi, etnii sau religii, facilitând cunoașterea și aprecierea de către elevi a similitudinilor și diferențelor constatate;
- prezentarea identității etnice, rasiale sau religioase a unor personalități remarcabile din cultura națională sau universală;
- facilitarea producerii unor relații interpersonale pozitive între elevi și alte persoane de etnii, rase sau religii diferite;
- încurajarea elevilor în a pune întrebări despre problematica raporturilor dintre diverse culturi și a-și dezvolta abilitatea de a înțelege și interpreta corect eventualele divergențe dintre acestea;
- valorificarea educativă a resurselor comunității locale (întreprinderea de studii privind aportul diverselor personalități la istoria și dezvoltarea comunității respective);
- ajutarea elevilor în a înțelege procesul genezei stereotipiilor și cultivarea mândriei personale pentru apartenența la o anumită cultură, concomitent cu dezvoltarea respectului pentru alte culturi;
- extinderea cunoștințelor elevilor cu privire la istoria, cultura și valorile comunităților minoritare prin prezentarea unor filme artistice sau documentare, a unor opere de artă sau a unor creații literare care prezintă valențe instructiv-formative de tip intercultural;

Baza sistemului educațional intercultural este astfel reprezentată de asigurarea unor interacțiuni culturale autentice, eliberate de constrângerile unei axiologii concurențiale. Ne referim în acest sens la promovarea prin educație a unui continuum valoric, a unor punți de legătură între diversele culturi, etnii, religii sau rase aflate în contact.

Este necesar ca elevii să conștientizeze faptul că dacă două culturi sunt diferite, aceasta nu înseamnă că sunt și divergente, că promovarea sistemului de valori pe care se întemeiază o anumită cultură nu invalidează demersul axiologic propus de alte culturi. În acest sens este recomandată punerea în evidență a simbolurilor și elementelor culturale comune diverselor comunități și transformarea acestora într-o bază care să asigure integrarea valorilor particulare, specifice fiecărei culturi, în sistemul valorilor universale ale omenirii.

Realizarea acestui deziderat presupune regândirea planurilor de învățământ și a programelor școlare în termenii unui curriculum apt de a reflecta pluralitatea culturilor existente la nivelul societății, rezultând astfel un conținut al învățământului dimensionat în conformitate cu principiile impuse de asumarea unei politici educaționale ce vizează dezvoltarea dimensiunii interculturale a acesteia. Școala trebuie să devină un centru de cultivare a disponibilității pentru dialog intercultural și a respectului mutual față de opțiunile valorice ale diverselor culturi. Elevii vor învăța să privească diversitatea culturală ca pe ceva

normal, profitabil, devenind capabili să racordeze sistemul valorilor naționale la sistemul internațional de valori, subscriind astfel de timpuriu idealului de conștiință europeană. Adepții autarhismului cultural vor fi ajutați în a conștientiza faptul că o politică culturală rigidă, de factură izolaționistă, este lipsită de perspectivă în contextul actual. Promovarea prin educație a deschiderii și receptivității față de valorile altor sisteme culturale și față de valorile universale ale omenirii este singura în măsură să ofere posibilitatea unui dialog intercultural autentic și a unor conexiuni viabile între diversele modele culturale existente în prezent.

Conștientizarea faptului că identitatea culturală, sub toate aspectele sale, se construiește și este autentificată doar prin intermediul unor interacțiuni de substanță cu alte sisteme culturale, reclamă responsabilități sporite la nivelul diferitelor instituții de învățământ. În acest sens școlii îi revine sarcina ca, prin intermediul unor activități concertate și unitare, să contribuie în mod efectiv la instituirea unei dinamici culturale axate ferm pe valorile fundamentale ale democrației.

Un pas important în această direcție îl reprezintă depășirea obstacolelor reprezentate de barierele de factură lingvistică. Limba nu poate fi redusă la un ansamblu de elemente de vocabular și la regulile gramaticale referitoare la acestea ci aceasta reprezintă principalul mijloc de vehiculare a culturii. Permeabilizarea acestor bariere se poate realiza prin intermediul găsirii și utilizării unor cuvinte sau expresii asemănătoare, comune, prin recurgerea la anumite strategii care să implice elevii în activități (jocuri, cântece etc.) care prin însăși natura lor solicită un repertoriu lingvistic diferențiat sau pe baza traducerii unor opere literare semnificative, cu un conținut relevant în ceea ce privește mediul cultural de proveniență al autorului sau la care acesta face referire.

Opțiunea pentru o literatură de tip intercultural nu reprezintă însă unica alternativă, evantaiul strategiilor pe care acest tip de educație le poate pune în joc fiind mult mai larg. Ne referim în acest sens la valențele de natură estetică prin intermediul cărora diversele opere de artă pot contribui la apropierea interculturală sau la deschiderile pe care le poate prilejui cunoașterea dimensiunii folclorice a unei anumite culturi. Acest gen de activități pot fi foarte bine completate cu prezentarea unor studii de caz vizând istoricul unor familii individuale cu rădăcini culturale diferite sau, spre exemplu, a realizărilor de excepție ale unor personalități aparținând diverselor culturi. Activităților de mai sus li se pot adăuga excursii și vizite în locuri semnificative, purtând amprente culturale variate. Efortul pentru realizarea unei educații de tip intercultural nu se mărginește așadar nici la limitele fizice ale școlii ca instituție și nici la perioada clasică de școlaritate. În prezent se constată faptul că educația interculturală devine tot mai mult obiect al educației permanente. Este imperios necesar să fie avute în vedere și modificate, atunci când este cazul, inclusiv perspectivele axiologice și culturale ale generațiilor mai vârstnice, ale părinților în mod special, știut fiind faptul că în afara școlii elevii pot fi supuși unor presiuni culturale care le pot influența decisiv raportarea la alteritate (Manea, D., 2013). Promovarea în contextul informal a unor atitudini de desconsiderare sau ridiculizare la adresa valorilor culturale, etnice, religioase sau rasiale ale unei anumite comunități poate dăuna în mod ireversibil formării unei atitudini interculturale corecte la nivelul elevilor.

Un alt aspect important în realizarea educației interculturale îl reprezintă pregătirea inițială adecvată a viitorilor profesori. Ne referim în acest context la necesitatea de a inocula viitoarelor cadre didactice credința fermă în injustețea și lipsa de temei a oricăror prejudecăți

culturale, rasiale, etnice sau religioase, asigurând pe această cale premisele unei relaționări corecte a acestora cu diversele comunități minoritare. La fel de importantă este și dotarea viitorilor profesori cu un bagaj informațional care să le permită argumentarea logică și credibilă a faptului că situarea în limitele unui alt orizont cultural reprezintă pentru elev una dintre principalele modalități de a beneficia de un alt sistem axiologic de referință, de o altă perspectivă de percepere și interpretare a realității, diferită de cea proprie dar nu antagonică în raport cu aceasta. În acest fel devine posibilă apariția unei anumite flexibilități axiologice, a unei disponibilități în ceea ce privește raportarea corectă a elevului la valorile care circumscriu și definesc alteritatea culturală.

Precizăm în acest context faptul că educația interculturală nu este atât o nouă disciplină cât o nouă metodologie care implică o redimensionare și o resemnificare a relațiilor școlii cu întreg spațiul cultural. Normele și principiile pe care se fundamentează educația interculturală nu suplinesc și nu substituie sarcinile și funcțiile specifice ale școlii, rolul acestora fiind acela de a oferi sistemului educațional o strategie de lucru și o metodologie aptă să conducă la adaptarea optimă a elevilor la diversitatea culturală ce caracterizează societatea contemporană.

Educația interculturală, în calitatea sa de instrument al combaterii intoleranței, de promovare a valorilor democrației și a cunoașterii interculturale, reprezintă o sinteză de activități școlare și extrașcolare având finalități cultural-integrative, o formulă educațională realizată pe baza și în spiritul recunoașterii valorizatoare a diferențelor culturale existente. Realizarea efectivă a educației interculturale este o acțiune plurideterminată, ea depinzând de factori cum sunt voința politică de a implementa și sprijini acest tip de educație, deciziile autorității educaționale locale sau calitatea pregătirii inițiale a viitorilor profesori. Cert este însă faptul că educația interculturală nu este o simplă orientare pedagogică la modă ci o soluție viabilă pe care școala o poate oferi societăților care au optat pentru democrație și este de dorit ca aceasta să fie o alternativă de viitor și nu răspunsul la declanșarea unor crize socio-culturale majore.

BIBLIOGRAFIE:

- Ciolan, L., 2000, *Pași către școala interculturală*, Editura Corint, București.
- Cowen, R., (1996) *Last past the post: comparative education modernity and perhaps postmodernity*, în *Comparative Education*, vol. 32, nr. 2.
- Cucoș, C., 2005, *Educația interculturală*, Editura Polirom, Iași.
- Dasen, P., Perregaux, C., Rey, M., 1999 *Educația interculturală. Experiențe, Politici, Strategii*, Editura Polirom, Iași.
- Manea, D., 2013, *Managementul organizației școlare. Implicații ale managementului democratic-participativ la nivelul unității școlare de tip incluziv*, Eikon Publishing House, Cluj-Napoca.
- Moscovici, S., 2000, *Psihologia socială a relațiilor cu celălalt*, Editura Polirom, Iași.
- Stan, C., 2001, *Teoria educației. Actualitate și perspective*, Editura Presa Universitară Clujeană